

מדוע מותר לשתות מים בפסח?

במשא ומתן שבסוגייתנו מזכירה הגמרא את הלכות חמץ בפסח, ולדעת חלק מן הראשונים (עיין רש"י ד"ה "תרת"י, רא"ש סי' ל', ותוס' ד"ה "אי נמי") בגמרתנו מבואר כלל יסודי ביותר בהלכות חמץ בפסח, כלהלן.

כידוע, כל איסורי אכילה שהתערבו במאכלים מותרים, בטלים בהם, אם ברוב רגיל, אם בשישים. אולם, חמץ, קטן ככל שיהא, שהתערב בפסח במאכל היתר, אינו בטל לעולם, והתערובת כולה אסורה באכילה, וכן נפסק להלכה ("טור" ו"שולחן ערוך" אור"ח סי' תמ"ז סעי' ט'). אלא, שנחלקו הראשונים אם תערובת זו אסורה אף בהנאה (הרמב"ן והראב"ד - הובא ברא"ש ובר"ן - מקילים בכך, אך הר"ף הרא"ש, הגהות מיימוניות בשם רש"ם ועוד, מחמירים).

הלכה זו, שחמץ בפסח אפילו באלף לא בטיל, תקנת חכמים היא. הרא"ש (שם) מבאר, כי מאחר שחכמים חששו שהאדם המורגל באכילת החמץ כל השנה עלול להכשל בו בפסח, הם תקנו הלכה זו [הרמב"ם, הל' מאכלות אסורות פרק ט"ו הל' ט', מוסיף טעם אחר, שהחמץ הרי מותר באכילה לאחר הפסח והוא "דבר שיש לו מתירים"]. לדעת רבים מן הפוסקים, כלל זה אינו תקף כי אם לגבי חמץ שהתערב בחג הפסח עצמו ולא בחמץ שהתערב במאכל אחר, טרם חג הפסח [וכן נוקטים להלכה בתערובת לח בלח "שולחן ערוך" אור"ח סי' תמ"ז סעי' ד' וברמ"א].

תקנת חכמים זו עוררה שאלה הלכתית המקיפה את כל רחבי תבל: מדוע בפסח מותר לשתות מי מעיינות ומי בארות המצויים במקומות מיושבים, הרי בני אדם העוברים ליד מי המעיין או על שפת הבאר, נוהגים להשליך שיירי מזון למים, ביניהם חמץ גמור, והחמץ שוהה במים זמן רב, נכבש בהם ומתערב בהם וכל המים נאסרים! לכאורה, על כל יהודי מוטל להכין מאגר מים בביתו לסיפוק צרכיו לכל ימי הפסח, כפי שבימינו יש המחמירים לנהוג כן.

גדולי הדורות ישבו על מדוכה זו, והוציאו מתחת קולמוסיהם מספר נימוקים להתרת הדבר. היו שכתבו, כי תקנת חכמים לא התייחסה כי אם לחמץ של ישראל, שהוא בלבד אינו בטל לעולם. אולם, חמץ של נכרי מתבטל גם מתבטל בתערובת ("שער אפרים", הובא ב"שערי תשובה" סי' תס"ז ס"ק ל'), ומאחר שבדרך כלל הגויים אוכלים חמץ בפסח ולא היהודים, אין לחשוש לחמץ של יהודי שהתערב במים. אולם, רוב הפוסקים חולקים על הסבר זה ("פרי מגדים" סי' תמ"ח ס"ק א' ועוד, ועיין "פסקי תשובות" סי' תמ"ז ס"ק א'), מה גם, שאין בו כדי להניח את הדעת לגבי אזורים שלצערנו, יהודים אוכלים חמץ בהם.

פוסקים אחרים מבארים, כי חז"ל תקנו הלכה זו לגבי חמץ שעלול להעביר את טעמו למאכל שבו הוא התערב. אולם, החמץ שנפל לתוך מעיין, נהר, ים או מאגר מים גדול, אין לו כל השפעה על טעם המים, ולפיכך הוא בטל. כן היו מן הפוסקים שנימקו זאת בכך שמי המעינות נחשבים כמחוברים לקרקע מבחינה הלכתית, ודבר המחובר לקרקע אינו נאסר על ידי תערובת חמץ.

עקב טעמים אלו ועוד רבים אחרים, התירו הפוסקים לשתות בפסח מים, שמקורם במאגרים שיד אדם יכולה להגיע אליהם (עיין בספר "פסקי תשובות" סי' תס"ז ס"ק י"ד). עם זאת, בעבר היה צורך לסנן היטב את מי השתיה כדי לוודא שאין בהם משהוא שבמשהוא של חמץ בעין [גרגיר החמץ בעצמו], שאותו בוודאי אסור לבלוע, אך בימינו, המים מגיעים לבתים כשהם מסוננים היטב. בכל זאת, יש המחמירים להניח מסננים על ברזי המים.